

LIETUVIŠKA GARBĖS SAMPRATA

DOC. DR. IRENA SMETONIENĖ

Vilniaus universitetas
Vilnius University
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius
El. paštas irena.smetoniene@flf.vu.lt

Santrauka

Straipsnyje kognityvinės definicijos metodu atliekama žodžio garbė koncepto analizė. Iš jos išryškėja, kas lietuviams yra garbė, kokios yra svarbiausios šio žodžio semos, kokia galima žodžio garbė kognityvinė definicija. Tiek atskirų diskursų analizė, tiek jaunimo apklausos rezultatai rodo, kaip per šimtmetį pakito garbės samprata, koks yra studentų požiūris ne tik į garbę, bet ir apskritai į moralines vertybes, kas jaunimui daro didžiausią įtaką formuojantis jų vertybių sistemai.

Reikšminiai žodžiai: kognityvinė definicija; konceptas; garbė; diskursas.

Įvadas

Kalbotyros mokslas pagaliau vėl atsigrėžė į kalbos turinį, į jo ryšį su kalbančiųjų sąmone ir konceptualiuoju pasauliu. Šis atsigrėjimas lėmė naujos reikšmės koncepcijos atsiradimą ir poreikį parinkti tinkamą būdą sąmonėje glūdinčioms sąvokoms aprašyti. Reikšmė imama suprasti kaip išorinio pasaulio interpretacija, kaip žmogaus susidūrimo su tikrove rezultatas, atitinkamų sąvokų – konceptų –

egzistavimas sąmonėje¹. Tapo svarbu, ką žmonės mąsto ar turi galvoje, kai pavartoja žodį – kalbos turinio fragmentą. Kokį turinio fragmentą žmogus perteikia, kitaip sakant, kokia reikšmė pavartoja žodį, priklauso nuo vietos, laiko ir kitų aplinkybių, kalbančiojo ir visos bendruomenės žinių, pripažįstamų vertybių.

Reikšmės suvokimas kaip subjektyviosios, o ne abstrakčiosios būties, pabrėžimas jos leksinių ir kultūrinių konotacijų reikalauja naujai eksplikuoti žodžio reikšmę. Kadangi būtent tokiu, tai yra kontekstinio patyrimo, atžvilgiu reikšmės tiria ir aprašo kognityvinė lingvistika, šios reikšmės tyrimo ir aprašymo metodologija pasirodo esanti tinkamiausia sąvokų turiniui perteikti. Atsižvelgdamas į visą tai, Bartmińskis „Liaudies kalbinių stereotipų žodyne“ (lenk. *Słownik językowych stereotypów ludowych*), o tiksliau jau žodyno bandomajame sąsiuvinyje, įveda *kognityvinės definicijos* sąvoką. Būdvardis *kognityvinė* reiškia, anot kalbininko, visų pirma tai, kad apibrėžime pateikiamas turinys yra pažintinio pobūdžio, o ne grynai semantinio, siūlomo struktūrinės semantikos atstovų; antra – kad šis definicijos tipas metodologiniu atžvilgiu yra susijęs su kognityvine lingvistika. Tai dar kartą paliudija etnolingvistikos ir kognityvinės lingvistikos artimumą ir susietumą bei tam tikru laipsniu pabrėžia nemokslinį definicijos pobūdį. Jos pagrindinis tikslas, anot Bartmińskio, yra išsiaiškinimas būdo, kaip kalbantieji supranta daiktą, kaip visuomeniškai įtvirtintos kalba ir kalbos vartojimu suvokiamos žinios apie pasaulį, kaip kategorizuojami jo reiškiniai, jų požymiai ir vertinimai.

Geriau kognityvinės definicijos esmė suprantama sulyginus ją su žodynine definicija. Nuo jos kognityvinė definicija skiriasi keeliais esminiais aspektais. Visų pirma, žodyninė definicija operuoja mokslinių žinių elementais. Jos tikslas – maksimaliai objektyvaus

¹ Tokarski, R. Językowy obraz świata a niektóre założenia kognitywizmu. *Etnolingwistyka*. Lublin, 1998, t. 9/10, p. 8–9; Gudavičius, A. Reikšmė – sąvoka – konceptas ir prasmė. *Res Humanitariae*. Klaipėda, 2001, p. 108–118.

tikrovės elemento vaizdo pateikimas. O kognityvinė definicija remiasi ne vien tik moksliniu, bet pirmiausia kasdieniu, asmeniniu pasaulio pažinimu ir patyrimu. Ir jos tikslas parodyti, kas yra sužadinama kalbančiojo sąmonėje tam tikroje kalbinėje situacijoje, o ne tai, ką apie kurį nors dalyką žino mokslas. Kognityvinė definicija turi atspindėti visus reikšmės požymius, centrinius ir periferinius, denotacinius ir konotacinius, kuriuos žmonės turi galvoje, kai pavartoja tam tikrą žodį konkrečiame kontekste. Antra vertus, žodyninė definicija remiasi hierarchine vidine struktūra, kurią sudaro *genus proximum* („sąvoka iš viršaus“, svarbiausias reikšmės komponentas) ir *differentia specifica* (skiriamieji požymiai). Aprašant bet kokį denotatą, pirmiausia yra pasirenkamas svarbiausias jo reikšmės komponentas (tas procesas galėtų prilygti įžanginei pasaulio elemento kategorizacijai), o vėliau, priklausomai nuo pasirinktos „sąvokos iš viršaus“, yra išdėstomi jo skiriamieji bruožai. Itin svarbu, jog to svarbiausio reikšmės komponento pasirinkimas yra visiškai laisvas, o skiriamųjų požymių pobūdis ir išsidėstymas tiesiogiai nuo jo priklauso. Savo ruožtu kognityvinė, ar kitaip „atviroji“, definicija savo struktūra turi atspindėti tokius tikrovės elementų tarpusavio ryšius, kokius nustatė ir pripažįsta kolektyvinė kalbinės bendruomenės sąmonė². Kalbinio vieneto reikšmė, kaip žmonių pasaulio interpretacijos rezultatas, yra nulemta kultūros ir tai, anot Liublino etnolingvistų mokyklos, turi būti definicijos parodyta.

Šiame straipsnyje, naudojantis kognityvinės definicijos metodu³, nagrinėjamas žodžio *garbė* konceptas. Straipsnio tikslas – pateikti analizuojamo žodžio kognityvinę definiciją, taip pat aptarti tyrimo

² Bartmiński, J. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin, 2007, p. 44.

³ Šis straipsnis yra parengtas pagal tarptautiniam projektui EUROJOS (Grant EUROJOS, pt. *Metody analizy językowego obrazu świata w kontekście badań porównawczych*. Grant NPRH nr 0132/NPRH2/H12/81/2012, na lata 2012–2015. Instytut Sławiastyki PAN, Warszawa.) rengtą žodžio *garbė* koncepto analizę, tad laikomasi Liublino etnolingvistų mokyklos kognityvinės definicijos sampratos ir koncepto analizės metodologijos.

metu pastebėtus tiek politikams, tiek visuomenei svarbius dalykus, susijusius apskritai su vertybių sistema ir su garbės samprata.

Apie garbę kaip vertybę, moralinę normą teoriniu lygmeniu, pasiremiant užsienio autoriais, rašyta Alinos Žvinklienės straipsnyje „Garbės koncepcija socialiniame diskurse“ (2009); garbės ir šlovės santykį Dionizo Poškos kūryboje, XIX amžiaus pradžios kultūrinį kontekstą ir šių dviejų vertybių virsmą nagrinėjo Roma Bončkutė straipsnyje „Garbės ir šlovės samprata Dionizo Poškos kūryboje“ (2007); bendrais bruožais apie garbę kaip moralės ramstį samprotaujama Dariaus Kuolio straipsnyje „Tarp šlovės ir doros“ (1992); paremiųjų vaidmuo pilietiškumo formavimui ir visuomenės normų kūrimui aptartas Dalios Zaikauskienės straipsnyje „Lietuvių paremiųjų funkcijos šiuolaikiniuose kontekstuose“ (2011); apie moters garbę tautosakoje rašyta Daivos Šeškauskaitės knygoje „Erotika tautosakoje“ (2011); apie garbę ir orumą teisiniame diskurse išsamiai kalbama autorių kolektyvo vadovėlyje „Civilinė teisė. Bendroji dalis“ (2009) ir įvairiuose advokatų aiškinimuose. Apie garbę rašoma ir diskutuojama populiariausiuose tinklaraščiuose, asmeniniuose bloguose, iš jų galima suprasti, kas yra garbė šiuolaikiniam žmogui, stebėti šios sąvokos pasikeitimus, naujų aspektų atsiradimą. Visa tai turėtų išryškinti tolesnė žodžio *garbė* analizė.

I. Lietuviška garbės samprata atskiruose diskursuose

Garbė lietuviams nuo seno buvo viena iš svarbiausių vertybių, pilietiškumo žymuo. Vertybių sistemą formavo antikinė literatūra, kurioje garbingas buvo tas, kuris dalyvavo karuose, elgėsi pagal nusistovėjusią tvarką, luomą atitinkančias taisykles. Visais laikotarpiais, kai iškildavo vertybių klausimas, buvo dairomasi į Antiką ir iš jos mokomasi. Garbės sampratą taip pat formavo vaizduojamajame mene ir literatūroje, ypač gotikinėje, teikiamas garbės supratimas. Romantiškai pateikta jėga, drąsa, karinis meistriškumas, o kartais

ir kilnumas bei dosnumas, tapę vienais iš pagrindinių garbės kodekso elementų, atsispindi ir senojoje lietuvių literatūroje. Garbės supratimas kito, tuos pokyčius lėmė religija, senieji raštai, tautinės valstybės formavimasis ir centralizavimas, valstybinis jėgos monopolizavimas, modernizavimas, okupacijos ir daugelis kitų veiksnių.

Žodį *garbė* etimologai laiko veldiniu, siekiančiu indoeuropiečių prokalbė⁴, tačiau jo reikšmė iki šių dienų nėra iki galo aiški, nes nuo pat pirmųjų raštų šalia *garbės* vartoti ir kiti sinonimai (gyrius, liaupsė, goda), o vienas iš jų, skolinys šlovė, nuolat sudarė jam konkurenciją. Ir apskritai valstietiškos kultūros žmonėms tai nebuvo aktualu. Į semantiką imta gilintis tik dabar, kai Civiliniame kodekse įrašoma nuostata apie garbės ir orumo žeminimą bei gynimą. Tei-

⁴ Išsamiausiai šio žodžio galimą kilmę yra aprašęs V. Mažiulis „Prūsų etimologijos žodyne“ (naujausias leidimas – 2013). Apibendrinamas jau paskelbtas etimologijas (Toporovo, Trubačiovo, Čemodanovo, Endzelyno, Buck, ir kitų), jis pateikia kelias galimas versijas. Viena iš jų tiesiogiai siejama su aptariamuoju daiktavardžiu: *garbė* „Ehre“, gr. γράφω „įrėžiu; rašau“ (< **grbh-*), ags. *ceorfan* „įpjauti, įrėžti“ ir kt.; pr. *gīrbin* bei jam giminingi (t. y. balt.-sl.-germ.-gr. žodžiai) vestini, be abejo, iš verb. ide. **gerbh-* (: **grbh-*), kuriam iš tradicijos priskiriama reikšmė *„rėž(inė)ti“ (Mažiulis 1988). Tačiau šios sąsajos, nors ir semantiškai artimos, pačiam autoriui atrodo ne iki galo aiškios, todėl priimtinesnė atrodo jų pateikta šaknų *gir-* / *ger-* kilmės teorija: pr. *gir(twei)* „girti“ = lie. *gīr-ti* „t. p.“ = la. *dziř-t* „t. p.“ suponuoja verb. balt. **gir-/ger-* „t. p.“ (> verb. lie. **ger-* „t. p.“ → *gēr-as* „gut, tüchtig“ < * „giriamas, pagirtas“) < balt.-sl. **ger-/gir-* „girti, (pa)garbinti, pagerbti“ < * „reikšti kam pagarbą balsu (žodžiais ar giedojimu)“ > sl. **ger-/gir-* „reikšti dievams (aukojimo metu) pagarbą giedojimu“ > „aukoti“ > s. sl. *žbro* „aukoju“ *žrėti* „aukoti“ (→ *žbr-бcb* „жреу“) ir kt. Veiksmažodžio šaknis balt.-sl. **ger-/gir-* „reikšti kam pagarbą balsu (žodžiais ar giedojimu)“ bus atsiradusi iš senesnio balt.-sl. * „kelti (aukštinti) balsą“ < verb. ide. **g^uer(H)-/g^uř(H)*. Verb. ide. **g^uer(H)-/g^uř(H)-* „kelti (aukštinti) balsą“ greičiausiai yra iš ide. **Hg^uer(H)-/Hg^uř(H)-* „kelti, aukštyn traukti“. Išeina, kad, pvz., pr. *girtwei* „girti“ kartu su lie. *girti* „t. p.“ = la. *dziřt* „t. p.“ = „kelti (garbinti, aukštinti) ką (žodžiais ir pan.)“ gana gerai išlaikė savo praindoeuropietišką reikšmę (Mažiulis 1988).

sininkams jau nebeužteko žodynų apibrėžčių⁵, nes norint kaltinti arba ginti teko aiškintis, kaip žmogus supranta garbę, kokios yra bendrosios šio žodžio semos, o kas yra garbės antipodas.

Šalia jau minėtų sinonimų būtina paminėti ir skolinį *onaras*. Lietuvių kalbos žodį *garbė* atitinka lotynų *honor*, kilusį iš *Honos* – kilnumo, garbės ir karinio teisingumo dievo vardo. Toks jis išlieka daugelyje Europos kalbų, tačiau dėl tam tikrų psichosocialinių dalykų lietuvių šnekamojoje kalboje šis žodis įgauna tik neigiamą reikšmę⁶.

Analizuodama XIX a. pradžios žinomo veikėjo D. Poškos kūrybą, R. Bončkutė⁷ teigia, kad iki XVIII amžiaus europinėje raštijoje išsilaikė klasikinės pamatinės vertybės, pagal kurias šlovė buvo susijusi su didingais veiksmais, tolimais nuo kasdienybės ir konkretaus gyvenimo. Pasak R. Bončkutės, „garbė buvo žemesniojo luomo atributas – tai, kas aukštesniojo luomo atstovo perduodama žemesniajam kaip užmokes-tis už drąsą ir ištikimybę. XIX amžiaus pradžioje Lietuvoje dar gyvas tradicinis suvokimas, pvz., D. Poška savo eilėse teigia, kad karaliui priklausė valdžia, ponui – šlovė, bajorui – garbė. Įdomu ir tai, kad tradicinė šių žodžių samprata perteikiama ir to meto religinėje literatūroje. Giesmėse Dievas yra šlovinamas, Kristus garbinamas. Mergelė Marija, kai statoma šalia Dievo, yra vadinama žodžiu „palaiminta“, tačiau kai ji stovi šalia moterų – „pašlovinta“. Tačiau jau XIX amžiaus pradžio-

⁵ Dabartiniuose lietuviškuose leksikografijos šaltiniuose (Lietuvių kalbos žodyne (LKŽ), Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (DLKŽ) ir Antonimų žodyne (AŽ)) pateikiamos tokios žodžio *garbė* reikšmės:

LKŽ: **garbė** – šlovė, pagarba; geras vardas.

DLKŽ: **garbė** – visuomenės pripažįstama pagarba už nuopelnus; šlovė, geras vardas.

AŽ: **garbė** – visuomenės pagarba už nuopelnus.

Kaip matyti, teikiant LKŽ reikšmes remtasi sinonimais, DLKŽ reikšmė praplėsta bendrąja sema, remiantis dabartine vartosena, AŽ teikiant apibrėžtį jau paisoma semantikos, tačiau toks sąvokos aiškinimas neapima viso garbės spektro.

⁶ **Onaras** (lenk. k. *honor*) – perdėtas savigarbos jausmas, išdidumas, puikybė, ambicija: Ne onaras, neema, sako, aš turiu savo [pomidorų] Slm. Onaro pilnas Dglš. Pats pėsčias eina, onarą vežte veža Sdb. (LKŽ)

⁷ Bončkutė, R. Garbės ir šlovės samprata Dionizo Poškos kūryboje. *Žemalė – gimtasis Dionizo Poškos kraštas*. Telšiai, 2007.

je į Lietuvą ateina Apšvietos idėjos ir pradėta nebeskirti aristokratų ir liaudies kultūrų, o aristokratiškas garbės suvokimas ima darytis nebe-
 madingas. Valstietis suvokia tikrąsias vertybes ir sugeba būti abeji-
 gas tuščiai šlovei⁸. XIX a. lietuvių kultūroje įvyksta lūžis – prasideda
 žemaičių sąjūdis, kuris į pirmą vietą iškelia patriotizmą, tautiškumą,
 kalbą ir lietuvišką savivertę, o M. Valančius, pasiremdamas liaudimi
 ir jos kalba, sukuria politiškai organizuotą tautą. Tad buvo mėginama
 perteikti ir naują žodžių šlovę, *garbė, dora, tauta* turinį. Net D. Poška
 viename iš eilėraščių rašo: „*Jūs, raštininkai, garsiai giedokit / Garbę ka-
 ralių ar viešpačių didžių*“. Patriotinis aspektas ypač ryškiai atspindėtas
 kito XIX a. šviesuolio Jurgio Zauerveino eilėraštyje „Lietuvninkai mes
 esam gimę“, tapusiam Mažosios Lietuvos himnu:

*Lietuvninkai mes esam gimę,
 Lietuvninkai mes turim būt.
 Tą garbę gavome užgimę,
 Tą ir neturim leist pražūt.*

XX a. pasirodę lietuvių kalbos žodynai neatspindi žmonių sampra-
 tos, kas jiems yra garbė, stengiamasi sąvoką aiškinti artimiausiais si-
 nonimais, tačiau atskiruose diskursuose matyti, kad šio žodžio sąvoka
 įvairi ir daugialypė. Iš paremijų⁹ aiškėja, kad lietuviams garbė yra svar-
 biausia vertybė, be kurios žmogus negali visavertiškai gyventi tarp kitų
 savo bendruomenės narių, tokiu atveju geriau mirtis, negu gyvenimas
 be garbės (7). Garbė yra neįkainojama vertybė, vertinama labiau už
 turtą (8), ją galima pasiekti tik dorai ir nesavanaudiškai dirbant (3), ne-
 siekiant naudos (9), nesiekiant jos kaip rezultato vien dėl pasipuikavi-

⁸ *Ten pat*, p. 139–145.

⁹ Paremijos perteikia tam tikrą tautos pasaulėžiūrą, per jas analizuojami ir
 interpretuojami žmonės ir patirtis, per jas atpažįstamos tam tikros situacijos. Paremija
 vienu metu veikia kaip kalbos elementas, kaip tradicinės kultūros reprezentantas,
 kaip retorikos priemonė ir kaip socialinės sąveikos sprendimo įrankis (Zaikauskienė,
 D. *Tautosakos darbai*. T. 41 (2011), p. 63–64), todėl žodžio „garbė“ vartoseną
 paremijose užfiksuoja ne tik patirtį, bet ir aiškias tautos moralines nuostatas.

mo (5), darbus padarant iki galo, laikantis duoto žodžio (4). Didžiausia garbė yra žūti už tėvynę, idėją (1) arba pagarba, kad sugebama taip išauklėti savo vaikus, kad jie pasišvęstų visuomenės naudai ir dvasinėms vertybėms, būtų pavyzdys kitiems (10). Garbingas yra tik tas, kuris nesididžiuoja garbe, bet ir toliau išlieka moralus, teisingas ir atsidavęs (6), kuris žino žodžio galią ir prieš kalbėdamas pasveria kiekvieną žodį, kad neįžeistų ir nepažemintų šalia esančių (2), tas, kuris puoselėja savo kalbą kaip didžiausią tautos vertybę ir tautiškumo pamatą (11):

Žuvusiam – garbė, mirusiam – pagrabas. (1)

Yra tai garbė ant garbės turėti liežuvių už dantų. (2)

Priimk garbę su nusižeminimu, o skundą su kantrybe. (3)

Ne tam garbė, kas pradeda, bet tam, kas pabaigia. (4)

Kas nuo garbės bėga, tas ją randa. (5)

Ką garbė apakina, tas nebemato teisybės. (6)

Geriau numirti, negu be garbės palikti. (7)

Geriau biednam su garbe būti, negu turtingam su gėda pūti. (8)

Garbės už pinigų nenusipirksi. (9)

Garbė namams, iš kurių kunigas išeina. (10)

Maža garbė svetimom kalbom kalbėti, didi gėda savos gerai nemo-kėti. (J. J.) (11)

Lietuvių rašytojams garbė yra darbas (13), kurio rezultatai bus įvertinti kitų, savivertės, savigarbos jausmas, sąžinė (17). Liaudies daina tapusiam eilėraštyje (18) išryškėja nesavanaudiškumo, darbo kitiems, gero vardo, bendruomeniškumo aspektai. Literatūriniam diskursui ypač būdinga garbę sieti su didvyriškumu (16), pasiaukojimu tėvynei, tautai, idėjai (15):

Į garbę kelias jam tikrasis vien darbas (S. Nėr.) (13)

Kas karžygių garbę skelbtų be poetų? (L. Gir.) (14)

Kai visa tauta supranta, kad mirti už laisvę garbė, o gyventi vergijoje – gėda, tokios nebepavergsite! (J. Gruš.) (15)

Garbė jums, budrūs šių dienų didvyriai, / Laisvais išvedę šalį vieškeliais! (Mair.) (16)

*Man kitų receptais naudotis **garbė** neleidžia.* (P. Trein.) (17)

*Kas man iš tos laimės / Ir iš tos **garbės**, / Jei aš vienas džiaugsiuos, / O šimtai – liūdės?* (liaudies daina) (18)

Publicistikoje aukščiausias garbės suvokimas pateikiamas specialiuose tinklalapiuose (*Sarmatai.lt* ir *Karys.lt*), kurių tikslas – patriotizmo skatinimas, tautinės savimonės žadinimas. Formuojama nuomonė, kad didžiausia garbė yra ginti ir saugoti tėvynę (22), ji susijusi su sąžine, savęs suvokimu kaip piliečio, su pareiga tėvynei (16), garbė yra ir savotiškas savęs įvertinimas, ar tu atlikai savo pareigas (16). Garbė yra kitų pasitikėjimas (20), (19), pavedimas atlikti tam tikrą darbą (17), pasididžiavimas galėjimu atstovauti šaliai, miestui, grupei (18), (19) – tai ypač būdinga sporto tematikoje, politikų kalbose. Reklama Lietuvoje priskiriama publicistiniam stiliui, todėl čia pateikiamas šūkis iš garsinės reklamos (23). Jame garbė pateikiama kaip rūpestis kitais, ji nesusijusi su tuščiu garbės troškimu:

***Garbė**, kaip sąvoka, susijusi su savęs suvokimu, su sąžine, savo pareigos Tėvynei samprata. **Garbė** – tai savęs įvertinimo išraiška. Garbingas žmogus tiesiog nesugeba iškrėsti niekšybės – jam tas svetima ir pasibjaurėtina.* (*Sarmatai.lt*) (16)

***Garbė** pranešti apie išrinktą 1,2 mlrd. narių turinčios pasaulio katalikų bendruomenės naują lyderį teks Prancūzijos kardinolui Jeanui Louis Tauranui, kuris paskelbs konklavos nutarimą Vatikano Šv. Petro bazilikoje.* (*Delfi.lt*) (17)

*Sprendimą lėmė daug dalykų – man **garbė** atstovauti miestui, kuriaime gimiau ir gyvenau.* (*Delfi.lt*) (18)

*Rinkėjų suteiktas mandatas – tai ne tik didelė **garbė**, bet ir atsakomybė už kiekvieną sprendimą ir poelgį, už kiekvieną balsavimą ir žodį.* (*Kauno.diena.lt*) (19)

*Kad tiek žmonių palaiko mane, man pati didžiausia **garbė**.* (*Bernardinai.lt*) (20)

*Kyla pavojus jos garbei, o moters **garbė** – svarbiau už viską.* (*Bernardinai.lt*) (21)

*Tarnyba Lietuvos kariuomenėje – prievolė ir **garbė** (Karys.lt) (22)*

*Neatlygintina kraujo donorystė ne dėl **garbės**, bet garbinga. (Kraujo centro reklama) (23)*

Kaip didžiausia moralinė vertybė garbė iškyla kontekstuose apie moters garbę (21). Įdomu tai, kad tautosakoje moters garbės praradimas pateikiamas metaforiškai, tabuizuotai¹⁰. Moters garbė – tarsi savaime suprantamas dalykas, susijęs su morale, vartojamas visuose kontekstuose.

Politinis diskursas žodžio *garbė* semantikai ypač svarbus, nes politikai turi rinkėjų pasitikėjimą ir su nedidelėmis išlygomis yra autoritetai. Galima sakyti, kad politikų deklaruojamas garbės suvokimas daro įtaką visiems diskursams – jų mintys nuolat cituojamos ir komentuojamos. Vytautas Landsbergis neabejotinai yra daugelio lietuvių autoritetas. Jam garbė ir sąžinė, nuolat vartojamos šalia, yra svarbiausios vertybės, be kurių žmogus yra menkas ir nelaimingas (25), šio žodžio semantika apima pasididžiavimą, drąsą, savivertę (24). Algirdas Patackas, atsakydamas į savo klausimą, pateikia ir žodžio *garbė* reikšmę (26) – tai esminė vertybė, be kurios žmogus negali vadintis žmogumi:

*Jis turėtų priminti, kokia vertybė ir koks džiaugsmas yra būti laisviems, elgtis pagal sąžinę ir **garbę**, nesibauginti, kad koks nors didelis viršininkas Rytuose susirauks ar kuo nors nubaus. (V. Landsbergis) (24)*

*Jei nėra **garbės** ir sąžiningumo, kurie lemtų valstybių ir pačios Europos Sąjungos ar tarptautinių organizacijų sprendimus, jeigu tokių kriterijų nėra arba jie skamba tik žodiniuose tekstuose, o jų nėra iš tikrųjų, atsitinka panašiai kaip su žmogumi – vertybes praradęs žmogus darosi menkas iš esmės ir todėl negali būti laimingas. (V. Landsbergis) (25)*

*Kas yra **garbė**? Tai viena iš prigimtinių ir esminių žmogaus vertybių, viena iš tų, kurios žmogų padarė žmogumi. (A. Patackas) (26)*

¹⁰ Šeškauskaitė, D. *Erotika tautosakoje*. Kaunas, 2011, p. 384–477.

Garbė teisiniame diskurse tapo teismų objektu, o pats žodis – terminu. Lietuvos teismuose nagrinėjamos garbės ir orumo įžeidimo bylos, žodžio sąvoka aiškinama Civiliniame kodekse, platesni išaiškinimai pateikiami vadovėliuose ir atskirų teisininkų išaiškinimuose. Kodekse remiamasi žodyno apibrėžtimi, tačiau išaiškinimuose, atsiradusiuose iš teismų praktikos, išryškėja svarbiausios šio žodžio semos, iš esmės teisininkai pateikia semantinę žodžio *garbė* apibrėžtį. Teisininkų aiškinimuose žmogaus garbė glaudžiai susijusi su asmenybės sąvoka (30), ji yra moralinė vertybė (29), saugoma pagrindinio šalies įstatymo (27). Garbė yra susijusi su padorumu, visuomenės pripažinimu (30) ir požiūriu į žmogų (28), žmogaus savivertės jausmu (30):

Asmens garbė ir orumas – konstitucinės vertybės, saugomos įstatymų. (27)

Garbė – tai socialinis asmens įvertinimas, visuomenės požiūris į žmogų. (28)

Žmogaus garbė ir orumas yra neturtinės vertybės, kurias gina tarptautiniai teisės aktai (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija), Lietuvos Respublikos Konstitucija ir kiti nacionaliniai įstatymai, įskaitant ir Civilinį kodeksą. (29)

Garbė ir orumas reiškia tam tikrą žmogaus padarumo statusą, jo atitikimą, nerašytus, bet visuomenėje priimtus etinius, dorovinius standartus, nusipelnymą tos aplinkinių pagarbos ir vertinimo bei jo paties pagarbos sau, kurios žmogus vertas kaip asmenybė. (30)

Taigi galima teigti, kad lietuviams garbė yra visuomenės pasitikėjimas, pripažintas nuopelnas už gerus ir nesavanaudiškus darbus visuomenei, už dorą elgesį ir dorą gyvenimą. Lietuviams į garbės sąvoką įeina ir sąžiningumas, teisingumas, žodžio laikymasis, aukšta žmogaus moralė, pagarba kitiems ir rūpestis kitais, savivertės jausmas, pasiaukojimas tėvynei, idėjai, kitų žmonių gerovei, patriotizmas ir didvyriškumas. Labai svarbus yra pasitikėjimas, kai jam pa-

vedama ką nors pranešti, atlikti kokį darbą, suteikiama teisė atstovauti šaliai, miestui, grupei, taip pat **atsidavimas darbui arba idėjai**.

Atkreiptinas dėmesys, kad žodžio *garbė* samprata lietuvių sąmonėje susiformavo labai seniai – tą rodo paremių analizė. Vadinasi, žodžių konceptų analizė leidžia nustatyti pirmąjį pasaulėvaizdį, užfiksuotą žodinėje liaudies kultūroje, ir stebėti, kiek jis veikia žmonių sąmonę iki pat šių dienų. Analizė taip pat patvirtina, kad tautosakoje užfiksuota ne tik tautos istorija, bet ir senoji protėvių vertybių sistema, mąstymo būdas. Tautosaka iš tiesų yra tautos identiteto pamatai, suformavę lietuvišką tapatybę.

II. Šiuolaikinio jaunimo samprata apie garbę

Pripažįstant, kad garbės samprata visuomenėje per tuos kelis amžius kito, siekta išsiaiškinti, kaip garbę supranta jaunimas¹¹, kiek jie yra išlaikę ir paremijose, ir literatūriniame, ir šiuolaikiniuose diskursuose išryškėjusius garbės sampratos aspektus, o kas atsiranda nauja dėl pasikeitusių istorinių, socialinių ir politinių realijų, nes tai karta, užaugusi jau nepriklausomoje Lietuvoje. Apklausoje, kurią surengti padėjo Vilniaus universiteto Studentų atstovybė, dalyvavo Vilniaus universiteto studentai – Filologijos, Istorijos, Medicinos, Fizikos, Matematikos ir informatikos fakultetų bei Tarptautinių santykių instituto bakalaurantai ir būsimieji magistrantai. Iš viso tyrimui buvo pasirinktos 136 anketos: 64 anketos tikslųjų mokslų (vaikinių – 31, merginų – 33) ir 72 huma-

¹¹ Apibūdindamas šiandienos žmonių moralę ir vertybių sistemą A. Patackas teigia: „Jei reikėtų sudaryti sąrašą vertybių, labiausiai devaluotų per nepriklausomybės dvidešimtmetį, pirmoje vietoje turbūt reikėtų įrašyti garbę. <...> O garbę ištiko visiškai žlugimas. Įspūdis toks, kad šita sąvoka – išnykus, šitas žodis – nebeatpažįstamas, nieko nesakantis, net gėdingas, tarsi mūsų žodyne jo išvis nebuvo. Kas, pavyzdžiui, ilgai nemažtydamas ir negudraudamas galėtų įvardyti kokį nors viešai žinomą garbingą poelgį? Apgintą garbę? Ne teismuose, žinoma...“ (Patackas 2012). Todėl šis tyrimas ypač svarbus – ar šiandieninis jaunimas iš tiesų nebežino, kas yra garbė, o jeigu tai tiesa, kokios yra vertybių pasikeitimo priežastys?

ntarinių mokslų (vaikinių – 29, merginų – 43) atstovų. Apklaustos dalyvių buvo prašoma pasamprotauti, *kas jiems yra tikroji garbė? Kokį žmogų pavadintų garbingu? Kuo tekste pakeistų žodį garbė? Kokie žodžiai būtų garbės priešingybė?*

Kadangi straipsnis rengtas „Parlamento studijoms“, kurias, tikėtina, skaito ir valstybės politikos formuotojai, studentų paklausta, *Iš kur sužinojo apie garbę? Manytina, kad atsakymai turėtų būti „šeimoje“, „mokykloje“, nes būtent šių dviejų institucijų indėlis į vertybių formavimą ir puoselėjimą yra didžiausias.*

Atsakymai į klausimą *Kas yra garbė?* apdoroti įvade minėtu kognityviniu metodu ir sudaryta lentelė: išskirti deskriptoriai, juos iliustruojantys teiginiai, atsakymai pateikti procentine išraiška. Skliaustuose skaičius rodo, kiek kartų šis teiginys pavartotas per visas anketas, deskriptoriai teikiami mažėjančia tvarka.

Deskriptoriai	Apibūdinamieji teiginiai	Kiekybinė išraiška
Geri darbai	<i>daryti gerus darbus ir už tai nieko neprašyti (4) / nematerialus atlygis už gerą darbą / gerų darbų darymas (3) / darbas, naudingas kitiems / tyliai atliekami geri darbai (3) / didelių darbų padarymas (3) / kilnus darbas / didelių darbų, tokių kaip bažnyčios statymas, norint vėl drauge suburti vertybes praradusio kaimo ar miestelio gyventojų bendruomenę / tam tikras nuopelnas, išreiškiamas pripažinimu už padarytą „gerą darbą“ / veikla visuomenės labui / padaryti visuomenei ir žmonėms daug naudingo (2)</i>	9,05 %
Pagalba	<i>išgelbėti kitą / ištiesti pagalbos ranką / pagalba kitiems (3) / rūpintis kitais (2) / padėti nelaimėje (3) / padėti kitam (kitiems) (10)</i>	8,19 %
Sąžiningumas	<i>sąžiningumas (16) / elgtis pagal sąžinę (2) / elgimasis sąžiningai visose gyvenimo situacijose</i>	8,19 %
Teisingumas	<i>elgtis teisingai (13) / tikroji garbė yra būti teisingam / teisingumas (3)</i>	7,33 %

Deskriptoriai	Apibūdinamieji teiginiai	Kiekybinė išraiška
Pripažinimas	<i>tvirtas statusas visuomenėje / nuopelnai už veiklą visuomenės labui (2) / nusipelnymas visuomenei / žmogui suteiktas visuomenės įvertinimas (2) / užsitarnavimas kitų žmonių geros nuomonės / visuomenės pripažinimas (4) / kitų žmonių pripažinimas ar pagyrimas / statusas, kurį turi užsitarnauti visuomenėje / siekimas būti gerbtinu kitų asmenų / užsitarnauta pagarba / pripažinimo iš kitų jausmas</i>	6,90 %
Pasiaukojimas	<i>pasiaukojimas dėl kito (kitų) (6) aukotis vardan kilnesnio tikslo (5) / pasiaukojimas / pasiaukojimas kitiems / pasiaukojimas valstybei / atsidavimas reikalui</i>	6,47 %
Nesavanaudiškumas	<i>nesavanaudiškumas (6) / nesavanaudiškos veiklos darymas / nesavanaudiškos pastangos / siekti naudos ne tik sau, bet ir visuomenei / galvoti ne tik apie save / naudos nesiekimas</i>	4,74 %
Pagarba	<i>gerbti kitus (6) / aplinkinių vertybių gerbimas / gerbti aplinkinius / gerbti kitų nuomonę / elgtis pagarbiai, pagarba kitam asmeniui / pagarba</i>	4,74 %
Siekiai	<i>tikslo siekimas (2) / aukšti siekiai (2) / užtarnautas pasiekimas (3) / idealo siekimas / daug gyvenime pasiekti / kai nesukčiaujant siekiama tikslų / pasiekimai</i>	4,74 %
Žodžio laikymasis	<i>laikymasis duoto žodžio (10) / laikytis duoto žodžio</i>	4,74 %
Principingumas	<i>principingumas (2) / elgimasis pagal savo principus / gyvenimas laikantis principų / savo principų laikymasis / tikėti savo principais / principų išlaikymas / principų laikymasis (2) / tvirtas savo nuomonės išsakymas ir laikymasis</i>	4,31 %
Orumas	<i>orumas (8) / būti oriu žmogumi</i>	3,88 %
Moralė	<i>moralumas (4) laikytis moralinių principų (2) / laikytis moralės normų / moralės normų laikymasis</i>	3,45 %
Savivertė	<i>savo vertės žinojimas (7) / aukšta savivertė</i>	3,45 %
Atsakingumas, atsakomybė	<i>elgtis atsakingai (2) / atsakomybė (4) / sugebėjimas prisiminti atsakomybę</i>	3,02 %
Kilnumas	<i>kilnumas (5) / padaryti kažką kilnaus / kilniai siekti savo tikslų</i>	3,02 %

Deskriptoriai	Apibūdinamieji teiginiai	Kiekybinė išraiška
Teisybės sakymas	<i>teisybės sakymas (5)</i>	2,15 %
Savo klaidų pripažinimas	<i>pripažinti savo klaidas (4)</i>	1,72 %
Dora	<i>padorumas / elgtis dorai / būti doram / elgtis padoriai</i>	1,29 %
Idealizmas	<i>idealų laikymasis / idealizmas / idealistinė samprata</i>	1,29 %
Vertybinės nuostatos	<i>vadovautis savo vertybėmis (3)</i>	1,29 %
Didvyriškumas	<i>didvyriškumas (2)</i>	0,86 %
Empatija	<i>tai jausmas, kuriuo daliniesi su kitu to nesakydamas / tai vidinis jausmas, kaip aš jaučiuosi kitų akyse</i>	0,86 %
Drąsa	<i>drąsa sudėtingose situacijose (2)</i>	0,86 %
Kova	<i>kovoti už tiesą / kovoti už silpnesnius</i>	0,86 %
Žmogiškumas	<i>nepaminti žmogiškumo / žmogiškumas</i>	0,86 %
Etiškumas	<i>etiškumas</i>	0,43 %
Pasitikėjimas savimi	<i>pasitikėjimas savo jėgomis</i>	0,43 %
Patriotizmas	<i>gyventi Lietuvoje</i>	0,43 %

Iš pateiktų duomenų matyti, kad jaunimas svarbiausiais garbės aspektais laiko **gerus ir nesavanaudiškus darbus visuomenei, pagalbą žmonėms ir rūpestį kitais, sąžiningumą, teisingumą, visuomenės pripažinimą**, kuri reikia užsitarnauti, **pasiaukojimą** dėl kitų, dėl kilnesnio tikslo, dėl valstybės, **nesavanaudiškumą, pagarbą** kitiems, kitų vertybėms, nuomonei, tikslo, idealo **siekį, žodžio laikymąsi, principingumą**. Pagal kognityvinės definicijos metodą mažiau kaip 4 procentus surinkę atsakymai nėra svarbūs definicijai, tačiau lietuviškos garbės sampratai jie vis tiek svarbūs ir aptartini. 3,88–2,15 proc. apklaustųjų į garbės sąvoką įtraukia žmogaus orumą, moralę, saviver-tės jausmą, atsakingumą, kilnumą, teisybės sakymą. Jaunimas žodžio *garbė* sampratą praplečia bendraisiais humanistiniais aspektais, tokiais kaip **kova už tiesą, silpnesnius, žmogiškumo saugojimas**. Anketose

ypač akcentuojami moralės dalykai, tokie kaip teisybės sakymas, savo klaidų pripažinimas, principingumas, atsakingumas, kurie galimi įvardyti ir bendresne sema – aukšta moralė. Taip pat tikslo siekimas, orumas, kilnumas, kurie jau išreikšti kitais aspektais. Štai anketose *dora* paminėta tik 3 kartus (1,29 proc.) iš 136 anketų, todėl gali kilti klausimas, galbūt ši vertybė šiais laikais iš tiesų nebetenka tokios svarbos, kokia buvo iki šiol. Tačiau galima manyti, kad *dora* skirtingai buvo suvokiama XIX amžiuje, kitaip ji suvokiama dabar, studentų tiesiog išsakyta kitais žodžiais (pvz., moralumas, laikytis moralinių principų, moralės normų laikymasis), bet iš tautos moralinių vertybių skalės ji niekur nepasitraukė. Tikrąją doros sampratą atskleistų tik tokia pat jos koncepto analizė, o šiuo atveju ją tikslinga įtraukti į garbės sąvoką. Dar du garbės aspektai (patriotizmas ir didvyriškumas), kurie tokie ryškūs diskursų analizėje, anketose taip pat užima labai mažą dalį. Taip atsitiko galbūt todėl, kad abu yra formuojami literatūros, kuri vis atsigręžia į Antikos literatūrą ir jos stereotipus, ir patriotinio auklėjimo, tačiau šiuolaikinis jaunimas skaito vis mažiau, o patriotinio auklėjimo visai nebelenkė mokykloje, šeimoje taip pat mažai apie tai kalbama. Tokį teiginį patvirtina ir apklausų rezultatai. Šiuo atveju norėtu atkreipti valstybės politikos, o dar labiau švietimo politikos formuotojų dėmesį, kad atsakydami į klausimą, *Iš kur sužinojote apie garbę?*, tik 1 studentas atsakė, kad *iš močiutės ir senelio*, 1 – *perskaičiau vadovėlyje*, 4 – *iš televizijos*, 4 – *iš filmų apie samurajus*, 14 – *iš verstinės literatūros* (7 nurodė romanus apie kario kodeksą), likusieji teigia pirmą kartą esą priversti apie tai pamąstyti, nei namuose, nei mokykloje apie tai kalbėta nubuvo. Tačiau A. Patacko mintis, kad garbė visiškai išnyko, taip pat konstatuoti, kad nebelenkė vertybių sistemoje patriotizmo ir didvyriškumo, galėtų patvirtinti tik pakartotinis tyrimas po kelerių metų (kaip tai nuolatos daroma kitose šalyse), kai užaugs nauja karta, o šiandien apibrėžiant garbės sąvoką jie išlieka tokie pat svarbūs kaip ir anksčiau.

Garbės sampratai taip pat labai svarbūs keli aspektai, kurie išryškėjo diskursų analizėje, bet tiesiogiai nepaminėti anketų atsakymuose,

tai geras vardas ir pavyzdys kitiems. Atkreiptinas dėmesys, kad rašydami, koks yra garbingas žmogus, studentai teigia, kad garbingas yra tas, kuris *daug pasiekęs; žmogus, į kurį galėčiau lygiuotis; iš kurio galima išmokti deramo elgesio; kuris gali būti laikomas pavyzdžiu kitiems ir turi gerą vardą visuomenėje; rodantis pavyzdį kitiems; yra pavyzdys kitiems; autoritetas kitiems, kuris padeda gatvėje praeiviui; perveda senuką per gatvę; elgiasi nesavanaudiškai*, vadinasi, garbę galima papildyti dar keeliais esminiais dalykais, kad garbingas yra tas, **kuris visuomenėje turi gerą vardą ir yra (gali būti) pavyzdys kitiems.**

Apklaustos dalyviai ne tik samprotavo, kas jiems yra tikroji garbė, bet ir pateikė, jų manymu, tinkamiausių sinonimų, kurie patvirtina anksčiau išskirtas garbės semas. Anketose rašoma, kad tekste šį žodį pakeistų sinonimais *pasididžiavimas, populiarumas, dora, kilnumas, moralumas, orumas, šlovė, pripažinimas, nuopelnas, įvertinimas, privilegija*. Jau minėta, kad veldinys *garbė* ir skolinys *šlovė* vartojami kaip sinonimai, vienas kitu jie aiškinami ir LKŽ. Šiuo požiūriu labai vertingi studentų pamąstymai apie šių dviejų žodžių skirtumus, pvz.: *Žodis šlovė, nors iš pirmo žvilgsnio panašus, turi visai kitą konotaciją. Šlovė gali būti ir neigiama, šlovė panaši į pripažinimą. O garbė su pripažinimu turi mažai ką bendra. Gali išlikti garbingas, nors nebūtinai pripažintas.*

Priešingybės garbei įvardijamos žodžiais *išdidumas, puikybė, negarbingas* jaunimui atrodo tas, kuris *garbėtroška, tuščiagarbis, arogantiškas, manosi esąs viršesnis negu kiti.*

Politikams, kaip valstybės politikos formuotojams¹², turėtų būti svarbios ir tokios jaunimo mintys: *žodis garbė – kaip privilegija, kaip išskirtinė teisė; garbę užsitarnauti sunku, o prarasti – paprasta; dabar visuomenėje tiek mažai tikrai garbingų žmonių, o ne tokių, kurie tokiais save laiko; pusę savo gyvenimo žmogus turi siekti garbės, o likusią dalį – ją saugoti; tikroji garbė yra ta, kurią reikia užsitarnauti sąžiningais dar-*

¹² „Kova už nacionalinę garbę pagerina valstybės įvaidį tarptautinėje bendruomenėje ir taip stiprina valstybės pozicijas jos viduje“ (Meros 2009, 66, cituota iš Žvinklienė, A. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2009, Nr. 2, p. 88).

bais; tikroji garbė ir garbės troškimas yra du skirtingi dalykai. Tikroji garbė yra nesavanaudė ir netrokštama, kuri ateina per mūsų teigiamus santykius ir poelgius su kitais; kai kalbame apie prarastą garbę, iškart pagalvoju apie politikus.

Apibendrinimas

1. Žodžio *garbė* koncepto analizė leido pažvelgti į lietuvių pasaulėvaizdį, kuriantį kalbos vartotojų kultūrinę ir socialinę tapatybę, į vertybių sistemos vieną elementą – garbę. Apibendrinus abi tyrimo dalis galima teigti, kad ir atskiruose diskursuose, ir jaunimo apklausose yra bendrų semų, kurios, pagal Liublino etnolingvistų metodologiją, leidžia suformuluoti kognityvinę definiciją. Taigi, lietuviams **garbė – tai savivertės bei atsakomybės jausmas, kai žmogus jaučiasi įvertintas už savo gyvenimą, nuveiktus darbus, ir geras vardas, pelnytas visuomenėje už gerus ir nesavanaudiškus darbus, už dorą elgesį ir dorą gyvenimą, aukštą moralę, už sąžiningumą, teisingumą, žodžio laikymąsi, pagarbą kitiems ir rūpestį kitais, už pasiaukojimą tėvynei, idėjai, kitų žmonių gerovei, patriotizmą ir didvyriškumą.**

2. Politikų dėmesys ypač atkreiptinas į studentų apklausas. Iš jų ryškėja, kad apie garbę jaunimas sužino ne iš šeimos, ne iš mokyklos, o iš verstinių romanų ir filmų, kad jiems imponuoja rytietiška, o ne lietuviška garbės samprata. Šie duomenys verčia mąstyti apie mokyklų programas, nes jose, matyt, stinga patriotinio auklėjimo, vertybių puoselėjamųjų lietuviškų kūrinių.

3. Tokie tyrimai turėtų būti valstybės prioritetas, nes tik per kalbą kaip kultūros ir mąstymo dalį išryškėja lietuviška tapatybė, lietuviškų vertybių sistema, požiūrio kaita ir net valstybės politikos spragos.

Šaltiniai

Ermanytė, I. *Antonimų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2003.

Alkas.lt

Antologija.lt

Bernardinai.lt

Delfi.lt

Dz.lki.lt

Karys.lt

Kauno.diena.lt

Landsbergis.lt

Lkz.lt

Patarles.lt

Sarmatai.lt

Tekstynas.vdu.lt

Santrumpos

AŽ – Antonimų žodynas

Dglš. – Daugėliškis, Ignalinos r.

DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas

J. Gruš. – Juozas Grušas

J. J. – Jonas Jablonskis

L. Gir. – Liudas Gira

LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas

Mair. – Maironis

P. Trein. – Petras Treinys

Sdb. – Sidabras, Radviliškio r.

Slm. – Salamiestis, Kupiškio r.

S. Nėr. – Salomėja Nėris

Literatūra

Aviža, S., Bosaitė, A. ir kiti. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius, 2009.

Bartmiński, J. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin, 2007.

Bončkutė, R. Garbės ir šlovės samprata Dionizo Poškos kūryboje. *Žemalė – gimtasis Dionizo Poškos kraštas*. Telšiai, 2007.

Gudavičius, A. Reikšmė – sąvoka – konceptas ir prasmė. *Res Humanitariae*. T. 10 (2011).

Kuolys, D. Tarp šlovės ir doros. *Asmuo, tauta, valstybė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinėje literatūroje*. Vilnius, 1992.

Patackas, A. Apie garbę ir menkystę (2012-01-28). Prieiga per internetą: *Alkas.lt*.

Mažiulis, V. *Prūsų etimologijos žodynas*. Vilnius, 1988.

Stewart, F.H. *Honor*. Chicago, 1994.

Šeškuskaitė, D. *Erotika tautosakoje*. Kaunas, 2011.

Tokarski, R. Językowy obraz świata a niektóre założenia kognitywizmu. *Etnolingwistyka*. Lublin, 1998, t. 9/10.

Zaikauskienė, D. Lietuvių paremiųjų funkcijos šiuolaikiniuose tekstuose. *Tautosakos darbai*. T. 41 (2011).

Žvinklienė, A. Garbės koncepcija socialiniame diskurse (I). *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2009, Nr. 2.

CONCEPTION OF HONOUR IN LITHUANIAN

IRENA SMETONIENĖ

Summary

Keywords: cognitive definition; concept; honour; discourse.

The article analyses the concept of 'honour' by applying the cognitive definition method. The investigation provides insights into such questions as what honour is to Lithuanians, what the most important 'honour' semes are and what a potential cognitive definition of the word 'honour' is. The results of both discourse analysis and youth polls reveal the change in the conception of 'honour' over the last hundred years. In addition, they reveal students' views not only towards honour but also to moral values in general as well as the key factors that come into play in the development of young people's system of values.

The analysis of the concept of honour allows to reveal Lithuanians' worldview which determines the language users' cultural and social identity and to look at the conception of honour as an element of their system of values. Summarising the results of both parts of the investigation, it is possible to state that in different discourses as well as in youth surveys there are some common semes which, in the methodological framework of Lublin ethnolinguists, allows formulating a cognitive definition of honour. As a result, for Lithuanians **honour is a sense of self-esteem and respon-**

sibility, when one feels valued for their life, accomplishments as well as a good reputation that one has gained in the society for good deeds, virtuous behaviour and life, high morals, honesty, fairness, keeping one's faith, respect and care of others, self-sacrifice for one's homeland, sacrifice for the sake of an idea, for other people's welfare, patriotism and heroism.

Something that should draw politicians' attention are the results of the student surveys. They reveal that young people learn about honour from translated novels and movies rather than their families and school and that they favour eastern rather than Lithuanian conception of honour. These results imply that it is relevant to reconsider school curricula since the existent programmes, presumably, lack patriotic education and need to include into syllabi more works that foster Lithuanian values.

Such investigations should be the priority of the country since language, being the core element of culture and cognition, is a key medium that reflects the Lithuanian identity, Lithuanian value system, the change in perspective and even gaps in the state policy.

Įteikta 2015 m. balandžio 29 d.